

NOTË TEKNIKE

MBI FORMALIZIMIN DHE KONKURRUESHMËRINË NË SEKTORIN E TURIZMIT

Versioni i shkurtuar

Tiranë

Tetor 2018

Tabela e Përmbajtjes

I.	HYRJA	4
II.	KONTEKSI	5
III.	METODOLOGJIA	7
IV.	GJETJET	8
V.	REKOMANDIMET	13
A.	Masat kundër informalitetit për operatorët ekonomikë që janë të peregjistruar	15
B.	Masat kundër informalitetit për informalitetin në formën e evazionit tatimor	15
C.	Masat kundër informalitetit për punësimin e padeklaruar.....	17

SHKURTIME

DAT	Drejtoria e Apelimit Tatimor
FMN	Fondi Ndërkombëtar Monetar
KI	Këshilli Investimeve
KM	Këshilli i Ministrave
MBZHR	Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural
MFE	Ministria e Financës dhe Ekonomisë
MTM	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit
NUIS	Numri Unik i Identifikimit të Subjektit
QKB	Qendra Kombëtare e Biznesit
TVSH	Tatimi mbi Vlerën e Shtuar

I. HYRJA

Qeveria shqiptare ka ndërmarrë reforma të rëndësishme në mbështetje të sektorit të turizmit. Kuadri ligjor dhe vizioni strategjik i janë përshtatur dinamikave të sektorit ndërkohë që janë përgatitur edhe paketa për investime në infrastrukturë në mbështetje të turizmit. Investimet private në sektor janë shumë dinamike, për shembull vetëm gjatë vitit 2017 janë dhënë 53 leje ndërtimi për ndërtim hotelesh (INSTAT, Maj 2018). Këtyre ndërtimeve të reja, i shtuan rreth 89.000 m² sipërfaqe totale në dhoma për struktura akomoduese në nivel lokal. Niveli i rritjes së kredisë në sektorin e turizmit raportohet të jetë nga më të lartët nëse krahasohet me sektorët e tjerë. Në gjysmën e parë të 2018, kredia e sektorit u rrit me 6,5% rritje vjetore (Banka e Shqipërisë, 2018).

Ndonëse ka përmirësime, Shqipëria akoma ka nevojë për të adresuar probleme në lidhje me aspektet rregullatore të sektorit të turizmit, uljen e informalitetit, trajtimin e problemeve të pronësisë, si edhe të përmirësimit infrastrukturën dhe burimet njerëzore. Sektori duhet të përmirësohet duke u orientuar nga profili që kërkon krah të mirëfilltë pune drejt përdorimit të teknologjisë që mundësojnë reduktimin e kostove (FMN, 2018). Rezultatet mbledhjeve të mëparshme të Këshillit të Investimeve (2015-2017) si edhe konsultimet me bizneset, kanë identifikuar problematikën e informalitetit si një shqetësim serioz të investitorëve, vecanerisht në turizëm.¹ Informaliteti perceptohet nga biznesi si një fenomen mjaft i përhapur dhe që ndërhyrjet e veçanta mbeten të pamjaftueshme.

Ky dokument synon **të evidentojë në çfarë mase aktiviteti ekonomik në fushën e turizmit ndikohet nga aktiviteti informal dhe evazioni fiskal**. Kuptimi dhe matja e informalitetit në turizëm mbetet një sfidë e madhe për faktin që sektori bazohet në “shared economy” dhe ka ndërveprim me zinxhirë të tjerë të vlerës së ekonomisë. Për qëllime të kësaj analize, ekonomia informale në sektorin e turizmit i referohet aktiviteteve ekonomike që përfshijnë transaksionet monetare që lidhen me aktivitete ekonomike të ligjshme të cilat mbartin evazion fiskal ose shmangie taksash. Përpjekje janë bërë, për të vlerësuar edhe impaktin e incentivave fiskale mbi formalizimin dhe për të analizuar lidhjet midis informalitetit dhe konkurrueshmërisë së sektorit. Rezultatet e analizës janë me rëndësi për politikatat fiskale, kuadrin ligjor dhe koordinimin institucional në mbështetje të zhvillimit të sektorit.

Sekretariati në përmbushje të detyrave të tij për të adresuar shqetësimet e biznesit, sjellë në vëmendje të KI sfidën e formalizimit të aktiviteteve ekonomike të sektorit. Analiza konsideron gjithashtu çështje të ndryshme të raportuara nga bizneset në Sekretariat gjatë 2015-2018 në lidhje me turizmin në përgjithësi dhe problematikën e informalitetit të sektorit në veçanti.

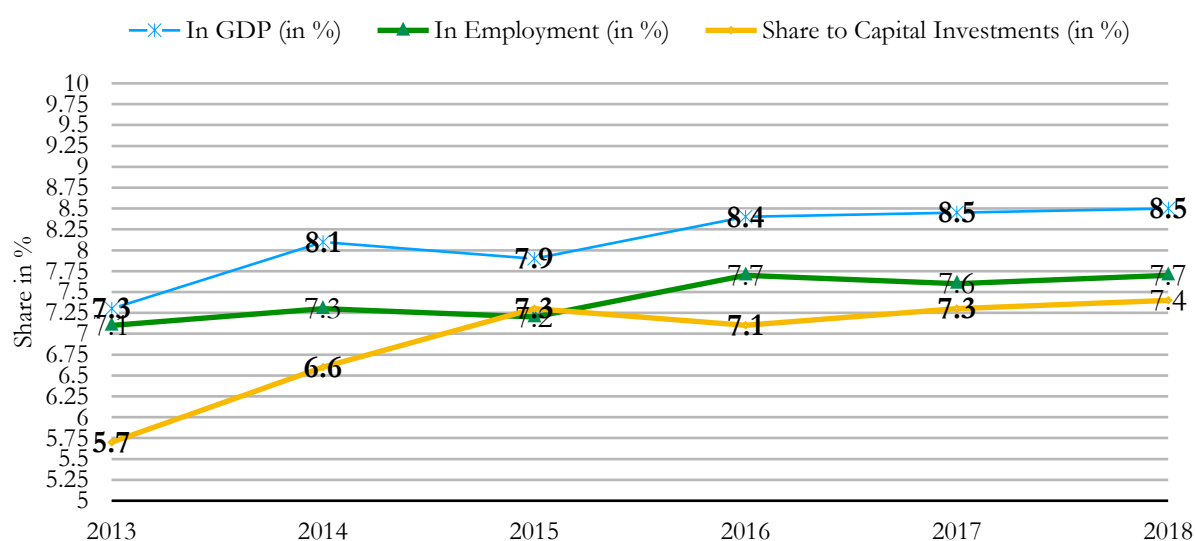
Kjo dokument është një version i shkurtuar i notës teknike, i cili përmban të dhëna të plota dhe analiza mbi temën e informalitetit në turizëm. Nota Teknike e plotë është organizuar në pesë pjesë, (i) konteksti i sfidave të sektorit dhe shqetësimet e biznesit, (ii) metodologjia përshkruhet për transparence dhe shërben si referencë për të mbështetur rezultatet, (iii) kuadri ligjor dhe institucional në turizëm, (iv) informaliteti dhe masat fiskale në klimën e investimeve i ndjekur nga analizat e anketimit, (v) gjetjet dhe rekomandimet.

¹ Informacioni i mbledhur i ka shërbyer Sekretariatit për të përpunuar dhe detajuar më tej çështje dhe pyetje për diskutim me aktorët gjatë intervista individuale, mbledhjeve konsultuese me biznesi dhe mbledhjen në nivel teknik. Sa më sipër, Sekretariati përgatiti pyetje të strukturuar dhe specifike për institucionet publike, bizneset, shoqatat dhe ekspertët në sektorin e turizmit.

II. KONTEKSI

Kontributi i sektorit të turizmit në ekonominë kombëtare është i rëndësishëm, veçanërisht përse i takon **punësimit dhe të ardhurave në valutë nga eksportet**. Kontributi i lartë i sektorit në punësim është rezultat i natyrës të sektorit bazuar në krahun e punës (Raport Progresi i BE, 2018). **Industria e Turizmit dhe Udhëtimeve raportohet të ketë një kontribut direkt në PBB prej 8,5%** (në 2017), ndërsa kontributi indirekt i sektorit për shkak të ndërlidhjes me sektorët e tjerë të ekonomisë dhe efektit multiplikativ në PBB vlerësohet të arrijë 26,2% (WTTC, 2018). Gjatë vitit 2017, sektori gjeneroi 7,7% të punësimit në formën e punësimit të drejtpërdrejtë, ose ndryshe 93.500 vende pune. Punësimi jo i drejtpërdrejtë i sektorit vlerësohet të përfaqësojë 24,1% të punësimit total. Sektori parashikon të gjenerojë rreth 110.000 vende pune si punësim direkt dhe 344.000 vende pune indirekt në 2018.

Figura 1: Kontributi i sektorit të Turizmit në PBB, Punësim dhe Investime

Burimi: World Travel and Tourism Council, 2018

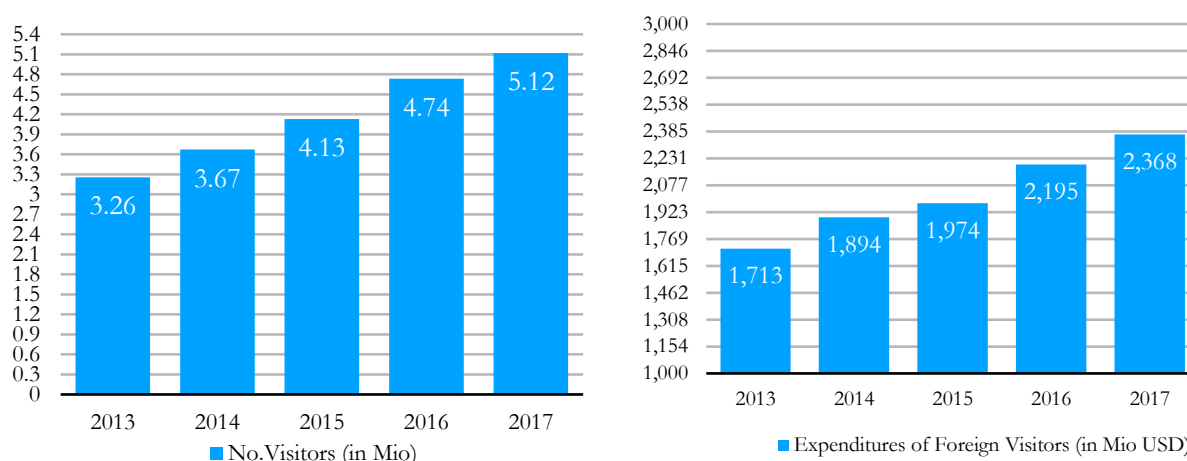
Turizmi mbetet thelbësor për të ruajtur balancën e llogarisë korrente duke qenë se kemi një tkurrje të remitancave dhe IHD-ve në valutë të huaj. Eksportet e turizmit përfaqësojnë 54,2% të eksporteve totale, me një vlerë prej USD 1,974.1 Milion (në 2017). Investimet në sektor gjatë 2017, u rritën me 7,5% dhe arritën një vlerë prej USD 269 Milion. Dinamikat e investimeve në sektor parashikohen të jenë optimiste për vitet e ardhshme. Investimet në 2018 parashikohen të rriten me 4,4%, ndërsa për 10 vitet që vijnë parashikohet të arrijnë në afërsisht gjysëm miliard USD (WTTC, 2018).

Ministria e Turizmit dhe Mjedisit raporton se në nivel kombëtar, **ka afro 3.800 struktura akomodimi të cilat kanë rreth 29.000 dhoma ose 67.000 shtretër për vizitorë në ditë**. Numri më i madh i kapaciteteve (krevate) që ofrohen është në Shkodër (19.000 shtretër), Vlorë (18.500 shtretër), Tiranë (11.000 shtretër), dhe Durrës (4.500 shtretër). Destinacionet e reja historike dhe kulture si Korçë, Gjirokastrë dhe Berati raportohet të kenë më pak se 2.000 shtretër (Strategjia Kombëtare e Turizmit, 2018). Strukturat e akomodimit në nivel kombëtar dominohen nga hotelet ose struktura të ngjashme në masën 65%, resortet japin vetëm 1% të kapaciteteve akomoduese, bujtina 3%, shtëpitë private, dhomat private të marra me qera në shtëpi private ose apartamente raportohen të ofrojnë rreth 30% të totalit të shtretërve në nivel kombëtar. Strukturat akomoduese

dhe shërbimet e tjera që i ofrohen turistëve kanalizohen nëpërmjet një rrjeti prej afro 46 operatorësh turistikë dhe 154 agjenci udhëtimi (Strategjia Kombëtare e Turizmit, 2018).

Sektori i turizmit po lëviz shumë shpejt drejt masivizimit, gjatë sezonit turistik të 2018, 4,4 Mln të huaj vizituan Shqipërinë, krahasuar me 2017, numri i vizitorëve u rrit me 12%. Përqindja e vizitorëve të huaj që zgjedhin Shqipërinë si destinacion pushimesh është 49%. **Midis vizitorëve, grupi më dinamik janë ata që vijnë për një ditë në Shqipëri,** ky grup përfaqëson 10% të vizitorëve dhe që konsiderohet pothuajse dyfishuar gjatë 2018, nëse e krahasojmë me 2017 (IN-STAT, 2018).

Figura 2: Numri i vizitorëve të huaj dhe vlera e shpenzimeve të tyre, 2013-2017

Burimi: INSTAT, 2018

Vizitorët mbërrijnë në Shqipëri kryesisht nëpërmjet transportit rrugor (81.1%), me avion (11.3%), dhe nëpërmjet transportit detar (7.5%). Përmirësimi i transportit ajror dhe detar, përfaqëson një mundësi për sektorin e turizmit, duke qenë se këto potenciale përdoren aktualisht nën kapacitetin e tyre dhe politikat për përmirësimin e kostove mund të adresojnë përdorimin më efikas të transporteve alternative nga turistët.

Duke u mbështetur në burimet turistike, produkti “niche” që Shqipëria planifikon të mbështesë është planifikimi për të mbështetur strategjikisht si turizmin bregdetar dhe atë kulturor, shëndetësor, eko-turizmin, atë rural dhe shëtitjet malore të kombinuara me gatimet specifike dhe traditën. Pavarësisht zhvillimeve në sektor, Shqipëria mbetet një destinacion i ri **touristik, me sfidën për t’u pozicionuar në tregun botëror**. Dinamikat e analizuara në mesin e vizitorëve (pushues apo ditorë) japin një mundësi për sektorin nga ana e kërkesës, megjithatë keto dinamika nevojiten të analizohen me kërkesën për cilësi dhe konkurrueshmëri edhe nga ana e kërkesës. **Kup-timi i veçorive të sektorit nga ana e ofertës, mbeten mjaft të rëndësishme për investitorët, duke qenë se mjaft sfida që ka sektori sot lidhen me ofertën.**

III. METODOLOGJIA

Hapat e ndërmarrë nga Sekretariati synojnë të identifikojnë sfidat e biznesit në lidhje me informalitetin e sektorit dhe impaktin që ka formalizimi i tij në konkurrueshmërinë e sektorit si me poshtë vijon:

- **Punë kërkimore** mbi legjislacionin kombëtar në terma të kuadrit institucional dhe rregullator, dokumenta kombëtare strategjike mbi turizmin, studime dhe raporte mbi turizmin të botuara nga institucione kombëtare dhe ndërkombëtare.
- **Anketë në nivel kombëtar** si një burim për të marrë një informacion parësor. Anketa synoi të mbledhte informacion në tre fusha kryesore të biznesit dhe klimës së investimeve, përmbushje e detyrimeve tatimore dhe kontrolli tatimor, klima e investimeve në sektor dhe informaliteti në sektor. Anketa u bazua në një pyetësor të standardizuar, me pyetje të mbyllura, të zbatuara edhe më parë nga Sekretariati. Komente dhe sugjerime u morën nga aktorë të fushës të cilat u reflektuan në versionin final, që u vendos online. Koha e anketimit u vendos të ishte gjatë sezonit turistik me qëllim që të merrej një mendim i përditësuar mbi çështje që prekin biznesin dhe klimën e Investimeve në sektor. Anketa u hartua në nivel kombëtar, me pjesëmarrjen e rreth **156 kompanive** (44% akomodim & fjetje, 39% agjenci udhëtimi & operatorë turistikë, 17% ushqim dhe pije) **që operojnë në sektorin e turizmit me një mundësi përzgjedhjeje rastësore prej 5.2% duke siguruar një konfidencë statistikore prej 94%.** Madhësia e kampionit u përcaktua duke u bazuar në madhësinë e popullatës, proporcionin e kampionit dhe saktësinë e rezultateve sipas nivelit të konfidencës². Kompanitë e anketuara u përzgjedhën në mënyrë rastësore nga një bazë të dhënash prej rreth 2,997 kompani të regjistruara në DPT. Sektori i Turizmit përbëhet nga biznese në “akomodim dhe strehim, ushqim dhe pije, operatorë turistikë dhe agjenci udhëtimi. Anketa u dërgua tek kompanitë e përzgjedhura me e-mail. Të dhënat e anketës u përdorën për të kuptuar shkallën ndaj të cilës informaliteti dhe evazioni fiskal dëmton aktivitetin e turizmit. Analiza u fokusua në identifikimin e faktorëve që stimulojnë informalitetin dhe veçanërisht u analizua impakti i masave fiskale në formalizim. *Analiza regressive e katrorëve më të vegjël*, kombinuar me instrumentalizim e informalitetit u përdor për të vlerësuar ndikimin e informalitetit në konkurrueshmërinë e sektorit të turizmit.
- **Intervista të drejtpërdrejta me aktorë.** Intervista të drejtpërdrejta u organizuan gjatë korrik–shtator 2018 me përfaqësues të shoqatave të turizmit, institucione publike, ekspertë fiskalë, operatorë turistikë dhe agjenci udhëtimi. Në total, Sekretariati mbajti 15 intervista individuale me aktorë të fushës (qeveri, kompani, shoqata dhe donatorë).
- **Konsultime me biznesin me fokus grup:** Gjatë shtator 2018, Sekretariati organizoi në bashkëpunim me Dhomat e Tregtisë tre mbledhje të fokusuara rajonale në Durrës, Gjirokastrë dhe Korçë me 65 biznese operuese në sektorin e turizmit dhe takime me biznese në Vlorë. Një mbledhje përfundimtare në nivel teknik u organizua në Tiranë më 28 Shtator 2018, për të diskutuar paraprakisht dhe për të validuar gjetjet më të rëndësishme për t’u prezantuar më tej në mbledhjen plenare të KI me pjesëmarrjen e ekspertëve, përfaqësuesve të MFE, MT, DPT, AKT, Shoqata të Turizmit dhe Shoqata të tjera biznesi.

² $n=1/\{1/N+[(N-1)/N]*(1/PQ)*((k/Z_{\alpha-2})^2)\}$

IV. GJETJET

1. **Megjithese Strategjia e Turizmit dhe Plani i Veprimit (draft) kanë qenë objekt i konsultimit prej muajsh, ende nuk është miratuar zyrtarisht nga Qeveria e Shqipërisë. Nderkohe, strategjia e identifikon informalitetin si një nga kërcënimet kryesore me të cilat përballet sektori i turizmit dhe përcakton vitin 2022 si afat për regjistrimin e 80% të akomodimit familjar (dhoma, apartamente, shtëpi), nuk e adreson zgjidhjen e tij me ndonjë masë apo me veprime të qarta, dhe mbetet më tepër karakter deklarativ.**
2. **Veçoritë e modelit të biznesit sipas destinacioneve turistike duhet të jenë shtysë në politikat publike, përfshirë qasjen strategjike (masat legjislative, investimet publike dhe institucionet që mbështesin sektorin e turizmit).** Nevojat e bizneseve, aftësia e tyre për të përvetësuar dhe zbatuar masat e ndryshme të politikave ndikohet fuqimisht nga modeli i biznesit. Një ndërhyrje e dëshirueshme është diversifikimi i ndërhyrjeve përmes politikave në fushën fiskale bazuar tek modeli i biznesit, si edhe përmirësimi i kapaciteteve administrative të autoriteteve fiskale. Modeli i biznesit në turizëm ndryshon në varësi të destinacioneve turistike, ku modeli i mëposhtëm është konfirmuar nga të dhënat administrative dhe rezultatet e Anketës:
  - Në zonat bregdetare mbizotërojnë bizneset e vogla dhe të mesme, ku kompanitë e mëdha janë në zhvillim e sipër.
  - Në destinacionet turistike kulturore/historike dhe jo-tradicionale mbizotërojnë bizneset mikro familjare, ndërsa sipërmarrjet e vogla dhe të mesme janë në zhvillim.
  - Qarku i Tiranës raporton pjesën më të madhe të korporatave dhe kompanive të mesme që operojnë në këtë sektor.
3. **Sektori i turizmit karakterizohet nga një informalitet sistematik, bizneset perceptojnë që 70% e konkurrentëve të tyre kanë informalitet, ndërsa 33% e bizneseve kanë raportuar se kanë informalitet në vetë aktivitetin e tyre.** Kompanitë e mëdha dhe në destinacionet turistike historike/kulturore në zhvillim raportojnë më shumë aktivitet informal sesa niveli kombëtar. Informaliteti manifestohet në formën e punësimit informal (56% e bizneseve) dhe evazionit fiskal (54% e bizneseve). Shpesh ka praktika të korruptuara të të bërit biznes dhe të informalitetit, si aktivitete të paregjistruara ekonomike. **Konkurrenca e çmimeve dhe përkeqësimi i cilësisë së destinacioneve perceptohen si ndikime negative të informalitetit. Informaliteti bëhet arsye për më shumë informalitet,** pasi firmat raportojnë konkurrencën e pandershme nga bizneset që veprojnë në informalitet, në të njëjtin treg dhe vendndodhje, si faktorin kryesor që prodhon informalitet. Bizneset janë të vetëdijshëm për efektet negative të informalitetit, por vetëm 11% raportojnë se kanë strategji në nivel kompanie për të korrigjuar këtë shtrembërim të tregut. **Gjatë konsultimit, bizneset këmbëngulin për përmirësimin e kuadrit rregullator të sektorit dhe nxitur e konkurrencës së lirë.**
4. **Ndonese ka perpjekje pozitive për formalizim të sektorit të turizmit nëpërmjet “rregullimit/pershtatjes” të politikave fiskale, incentivave dhe nismave që lidhen me rritjen e përputhshmërinë me taksat, perseri mbetet shumë për të bërë për hir të profilit të sektori.** Konsolidimi dhe formalizimi i sektorit po bëhet sfidues kryesisht për shkak të *natyrës dhe dinamikës së sektorit*, duke përfshirë këtu turizmin inovator të ofruar përmes “shared economy”, diversifikimit të shërbimeve turistike dhe kanaleve të shpërndarjes së tyre. **Organet tatimore mund të kenë instrumente të kufizuara për identifikimin e informalitetit në këtë sektor.** Shumë vende kanë përdorur të dhëna të

ndryshme, duke përfshirë ato nga platformat e rezervimit përmes internetit, për të përmirësuar formalizimin e sektorit. Identifikimi i operatorëve ekonomikë në sektorin e turizmit nga administrata tatimore dhe regjistrimi i tyre, mbetet një element thelbësor për reduktimin e informalitetit.

5. **Regjistri Kombëtar Qëndror, si instrumenti/baza e të dhënave e listës së konsoliduar të sipërmarrësve të turizmit, nuk është publikuar dhe as nuk është finalizuar tërësisht.** Gjatë konsultimeve me bashkitë rezultoi se regjistri popullohet me të dhënat nga bashkitë (p.sh. në Korçë), të cilat i referohen vetëm sipërmarrësve të regjistruar në QKB. Regjistri nuk përmban të gjitha bizneset të cilat *de facto* ushtrojnë aktivitet ekonomik. Nga takimet konsultative ka rezultuar se një numër i konsiderueshëm strukturash akomoduese (kryesisht bujtina, apartamente dhe hotele të vogla/vila) nuk janë regjistruar fare si aktivitete ekonomike, edhe pse ofrojnë shërbime akomodimi gjatë gjithë vitit ose përgjatë gjithë sezonit turistik. **Në këtë këndvështrim vërehet një mungesë koordinimi midis qeverisjes vendore dhe asaj qendrore lidhur me identifikimin e të gjitha strukturave akomoduese për turistët të cilat do të ulnin aktivitetin informal në sektor.** Sipas disa bashkive, identifikimi i veprimtarive ekonomike është detyrim i administratës. Nga ana tjetër, sipas Ligjit Nr. 9632 të datës 30.10.2006 “Për Sistemin e taksave vendore” (i ndryshuar), bashkitë kanë të drejtë të përfitojnë *taksën e fjetjes në hotel* që mund të jetë me rëndësi për buxhetin e tyre, duke u nxitur kështu të identifikojnë strukturat akomoduese për turistët.

Kjo situatë lidhet gjithashtu edhe me një hapësirë në legjislacion. Ligji 93/2015 ndërsa përfshiu “*bujtinat*” në konceptet kryesore, ai nuk përfshiu apartamentet/vilat si një kategori e “strukturave akomoduese”. Mungesa e referencës ligjore ka krijuar vështirësi për identifikimin dhe regjistrimin e këtyre strukturave akomoduese.

- Në disa destinacione, si në Durrës dhe Vlorë, blloqe të apartamenteve të ndërtuara janë ri-dizenjuar për të qenë struktura të akomodimit për turistët, duke patur një xhiro të konsiderueshme të padëklaruar.
- Ndërsa në destinacione të tjera si destinacionet kulturore dhe historike (p.sh.: në Gjirokastrë, Korçë), banesat ose apartamentet private që u jepen me qera turistëve, përfaqësojnë shtëpitë tradicionale që janë konvertuar në burime turistike për shkak të kërkesës së lartë për akomodim. Edhe pse “informale”, struktura të tilla ndihmojnë ekonominë e qyteteve në raport me humbjen modeste buxhetore që mund të shkaktojnë. Në këtë perspektivë ata mundet të gjenerojnë më shumë të ardhura për familjet përmes *shared economy* dhe vetëpunësimit.

Vende të tjera, si për shembull Greqia, kanë përfshirë tashmë vilat turistike akomoduese të mobiluara me shumë apartamente banimi dhe rezidencat turistike akomoduese të mobiluara në kategorinë e Akomodimeve Dytësore Turistike, sipas dispozitave të Ligjit Nr. 4276/2014, ligji kryesor për turizmin. Për më tepër, për individët që kryejnë aktivitete të tilla ekonomike janë vendosur detyrime të rrepta për regjistrimin për qëllime tatimore.

6. **Ministria e Turizmit dhe Mjedisit nuk e ka bërë ende klasifikimin e strukturave akomoduese sipas detyrimeve që rrjedhin nga Ligji 93/2015 dhe Rregullorja “Për Kushtet, Kriteret, Tarifat, Afatet Dhe Procedurën Për Klasifikimin e Strukturave Akomoduese”, të miratuara me VKM Nr. 730, datë 20.20.2016.** Portali elektronik për të lehtësuar këtë regjistrim dhe klasifikim nuk është ende aktiv. Mungesa e këtij procesi ka shkakuar një situatë kaotike në treg, sidomos për strukturat akomoduese në përgjithësi dhe për hotelet në veçanti. Disa struktura akomoduese përdorin shenja dalluese (yje) të

klasifikimit, të cilat nuk përputhen me standardet e vërteta të strukturës, apo me nivelin e shërbimit që ato ofrojnë.

7. **Megjithëse Ligji 93/2015 e ka trajtuar procesin e licencimit të operatorëve turistikë dhe agjencive turistike, ende ekzistojnë shqetësime në treg nga disa operatorë, për një nivel të lartë informaliteti në këtë zinxhir, i cili nuk ofron sigurinë e kërkuar të shërbimeve për turistët.**
8. **Deri tani nuk është certifikuar asnjë “aktivitet agroturizëm” sipas dispozitave të VKM-së nr. 22, të datës 12.01.2018, “Për Miratimin e Kriteve Për Certifikimin e Veprimtarisë së Agroturizmit” (VKM 22) dhe që deri në vitin 2019 duhet të jetë objekt i TVSH-së incentive prej 6%. Ndërsa VKM nr. 22 ka përcaktuar kriteret për këtë certifikim në Pjesën e II-të të saj, MTM-ja dhe MBZhR-ja kanë përcaktuar përmes një rregulloreje kriteret shtesë përtej atyre që ka autorizuar Këshilli i Ministrave. Përmes kësaj rregulloreje sipërmarrësit duhet të paraqesin edhe dokumentin e pronësisë së fermës/tokës ku bëhet aktiviteti, ose kontratën e qirasë të vlefshme për 5 vite. Është me rëndësi të theksohet se lloje të tilla aktiviteteve organizohen në zona rurale ku, për disa arsye, pronësia e tokës ende nuk është regjistruar plotësisht. Prandaj, ka shumë gjasa që ndërsa incentive ekziston, vetëm pak sipërmarrës mund të jenë subjekte për të përfituar prej tyre. Për të patur një impakt më të gjerë të kësaj incentive fiskale, do të ishte më e preferueshme që certifikimi si “aktivitet agro-turizëm” të lidhej me aktivitetin sesa me pronësinë e tokës.**
9. **Zbatimi i TVSH-së së reduktuar prej 6% për strukturat akomoduese që nga qershori i vitit 2017 ishte objekt i interpretimeve kontradiktore në praktikë. Kjo ulje e TVSH-së u bë pas hyrjes në fuqi të Ligjit nr. 71/2017 “Për një shtesë në Ligjin nr. 92 /2014” “Për TVSH-në”, të ndryshuar. Sqarime të mëtejshme për zbatimin e TVSH-së së reduktuar prej 6% janë dhënë në Dekretin nr. 953 të Këshillit të Ministrave, datë 29.12.2014 (i ndryshuar) sipas të cilit TVSH-ja 6% duhet të aplikohet vetëm për “akomodimin” ose “akomodimin & mëngjesin” në rastet e paketave.**

Përveç kësaj, VKM parashikonte se për qëllime të zbatimit të normës së ulur të TVSH-së, tatimpaguesit që, përveç aktivitetit në fushën e strukturave akomoduese sipas legjislacionit për turizmin³, kryejnë aktivitete të tjera, duhet të regjistrohen në Qendrën Kombëtare të Biznesit si tatimpagues më vete duke riorganizuar veprimtarinë e tyre ekonomike, brenda 3 muajve nga hyrja në fuqi të këtij vendimi, siç përcaktohet në Ligjin nr. 9901, datë 14.4.2008, “Për tregtarët dhe shoqëritë tregtare”. Dispozita e mësipërme nuk iu përcjoll sipërmarrësve në mënyrë të qartë dhe ata nuk ishin të sigurt nëse duhej të regjistronin bar-restorantet, hotelet, baret në plazh si aktivitete të veçanta dhe me NUIS të veçantë, edhe pse këto elementë ishin pjesë e të njëjtës strukturë akomoduese. Nga ajo që është raportuar në Sekretariat, janë të paktë sipërmarrësit që e kanë bërë këtë; të tjerët kanë vazhduar të aplikojnë TVSH-në 20% për shërbimin e akomodimit duke pritur që t’u komunikohet procedura përfundimtare, ndërsa disa të tjerë nuk kanë pasur ndonjë problem, duke aplikuar nga e njëjta pajisje fiskale TVSH-në 6% për akomodimin dhe 20% për pjesën tjetër. Nga konsultimi që Sekretariati mbajti me sipërmarrësit, disa prej tyre fajësojnë Zyrat Rajonale të Tatimeve për shkak të mungesës së udhëzimeve (për shembull në Korçë), ose për keq-udhëzimin e tyre gjatë takimeve informuese (për shembull në Durrës).

³ Ligji Nr. 93/2015 jep një përkufizim të qartë të strukturës akomoduese. Më konkretisht: “Struktura akomoduese” është struktura që vë në dispozicion të turistëve, vendas apo të huaj, individë ose të organizuar në grupe, për një periudhë kohe të pacaktuar, por jo më shumë se 1 vit, shërbimet e akomodimit (fjetje, ushqim, pije dhe shërbime të tjera), në përputhje me standardet e përcaktuara sipas klasifikimit dhe kategorizimit të saj.

Megjithatë, kjo çështje u sqarua përfundimisht nga DPT nëpërmjet një Memo në fillim të shtatorit përmes një Memorandumi, duke deklaruar se riorganizimi i aktivitetit ekonomik, pra ndarja sipas llojit të aktiviteteve me NUIS të veçantë, duhet të bëhet vetëm në rastet kur një kompani përveç strukturave akomoduese merret me veprimtari tregtare të cilat nuk janë në fushën e turizmit, të tilla si tregti, energjetikë, ndërtim, etj. Prandaj, në rastet e resorteve dhe/ose hoteleve, të cilat ofrojnë shërbime turistike shtesë si pjesë e shërbimeve të tyre akomoduese, të tilla si bar, bar në plazh, restorant, argëtim, etj. nuk ka nevojë për ndonjë riorganizim.

10. Disa dispozita të akteve nënligjore (Udhëzimi nr. 24, datë 02.09.2008 i MFE-së “Për Procedurat Tatimore” dhe VKM nr. 96 datë 17.02.2010) lidhur me lëshimin e kuponit fiskal për akomodimin dhe restorantet dhe për mbajtjen e printerave fiskalë, mund të përmirësohen për t’iu përshtatur më mirë modelit të strukturave të akomodimit (p.sh.: hotel/resort). Kjo do të reduktonte ngatërresën e krijuar në disa raste⁴. Gjatë takimeve konsultuese me disa sipërmarrës në sektorin e turizmit dhe me shoqatat e biznesit në këtë sektor, ata argumentojnë se dispozitat e Udhëzimit, i cili bën të detyrueshëm lëshimin e kuponit për çdo porosi në bar, restorant dhe për çdo natë qëndrimi në hotel, janë të vjetëruara dhe lënë hapësirë për veprime arbitrare, veçanërisht nga administrata tatimore. Ndonjëherë ata kanë vendosur gjoba për mos lëshimin e kuponit edhe kur klienti nuk kishte kryer ende procedurën e daljes nga hoteli. Është me rëndësi të theksohet se raste të tilla si psh kuponi fiskal, printeri fiskal mbeten akoma si probleme kryesore që cojnë bizneset në apelimin tatimor.
11. Sekretariati përgatiti një hartë të ndikimit që pati ulja më e fundit e TVSH-së në uljen e informalitetit, si një mënyrë për të matur ndikimin. **Ulja e TVSH-së nga 20% në 6% për akomodimin pati një impakt të menjëhershëm në reduktimin e informalitetin sikurse konfirmohet nga 26% e kompanive të përgjigjura.** Kompanitë e mëdha dhe ato që operojnë në rajonin e Tiranës konfirmojnë një ndikim më të fortë të politikës së TVSH-së për formalizimin e shërbimeve të akomodimit. Ky ndikim raportohet me prirje më të ulët midis kompanive të vogla dhe atyre që veprojnë në destinacione turistike kulturore dhe historike, ku modeli i biznesit i dominuar janë ndërmarrjet e vogla dhe mikro, të cilat nuk ndikohen nga ndërhyrja e politikës së TVSH-së. **Analizat treguan se ulja e TVSH-së shkaktoi tkurrjen e informalitetit, por gjithashtu u dha hapësirë kompanive që të investonin ose rrisnin numrin e të punësuarve.** Bizneset bregdetare dhe bregdetare, si dhe kompanitë e mëdha kanë raportuar një prirje më të lartë në nxitjen e investimeve nga reduktimi i taksës së TVSH-së, 42,9% e kompanive në zonat bregdetare dhe 40,4% e kompanive të mëdha kanë raportuar të përdorin fonde për uljen e TVSH-së në investime dhe përmirësim të cilësisë. Kompanitë e mëdha si dhe kompanitë që operojnë në zonën e Tiranës kanë përfituar nga reduktimi i TVSH-së për të rritur punësimin, ose ndoshta për të formalizuar punësimin. Reduktimi i TVSH-së është përdorur në destinacionet kulturore dhe historike ose në destinacionet jo tradicionale të turizmit për të përballuar koston e regjistrimit ose formalizimit të aktivitetit të tyre.
12. Bizneset bëjnë thirrje për ndërhyrje të diversifikuara fiskale, në përputhje me modelin e biznesit dhe destinacionet turistike. Bizneset kërkojnë koherencë

⁴ Për shembull, ekziston një situatë konfuze lidhur me dokumentacionin e shitjes së paketave turistike për grupe turistësh, kur strukturat akomoduese janë ende të detyruara të lëshojnë një kupon tatimor për aktivitetin e shitjes, megjithëse turistët e bëjnë pagesën në fund të shërbimit.

ndërmjet qëndrimeve fiskale dhe agjendës së investimeve publike. Investimet publike të cilat “kapitalizohen” në investimet e mëdha ndërkombëtare si psh Gazsjellësi TAP të mundësojnë për bizneset lokale akses në burime alternative të energjisë, - nga përfaqësuesit e biznesit në Korçë u kerkua si mbështetje për sektorin për të ulur kostot e energjise . Kërkesa për investime publike që synojnë promovimin turistik, rrugë, ambient i pastër, burime alternative dhe të qëndrueshme të energjisë, janë evidentuar në të gjitha konsultimet me përfaqësuesit e biznesit.

13. Analiza konfirmoi ndikimin e fortë pozitiv që politika fiskale ka tek niveli i informalitetit, megjithatë ajo që është interesante është se duket se numri i vizitave nga autoritetet tatimore apo kontrollet tatimore kanë një ndikim modest; **ajo që ndikon në mënyrë të konsiderueshme në informalitet është “soft skills” e ndërhyrjeve të autoriteteve të tatimore - inspektorë profesionalë, raportimi i qartë dhe shumë i saktë nga çdo inspektim dhe shkëmbimi i informacionit midis autoriteteve tatimore dhe bizneseve.** Inspektorët perceptohen nga biznesi me etikë, por bizneset shprehin kritika përse i përket aftësive profesionale të tyre. Kompanitë e mëdha kanë perceptim më të mirë për profesionalizmin dhe sjelljen e inspektorëve, me shumë gjasa për shkak se ata marrin shërbime nga zyra e tatimpaguesve të mëdhenj dhe jo nga inspektorët rajonalë. Bizneset janë në mënyrë modeste të kënaqur me rekomandimet, referencat dhe konkluzionet e raporteve të dorëzuara nga inspektorët tatimorë. Kompanitë që operojnë në zona malore të turizmit jo-tradicional dhe sipërmarrjet e vogla kanë më shumë paqartësi për gjetjet e raportuara nga inspektorët tatimorë dhe, si rezultat, kanë më shumë paqartësi lidhur me mënyrat e adresimit të tyre.
14. **Rezulton se kompanitë që ushtrojnë aktivitet në sektorin e turizmit nuk kanë dijet, informacionin dhe ndërgjegjësimin e duhur për zbatimin e taksave, ku niveli më i dobët raportohet në destinacionet turistike më dinamike, si ato bregdetare.** Duke pasur parasysh shkallën e ulët të bizneseve që kanë raportuar se janë trajnuar (14,1% në nivel kombëtar) do të ishte e nevojshme të intensifikohej komunikimi i organeve tatimore me komunitetin e biznesit, nga shkëmbimi formal i notave zyrtare, apo prania e autoriteteve në platformat e dialogut, ashtu edhe transferimi efektiv i informacionit dhe njohurive.
15. **Megjithëse ka një perceptim pozitiv mbi klimën e investimeve në sektorin e turizmit, (regjistrim, licencim etj.), sektori pengohet nga niveli i ulët i burimeve njerëzore dhe aksesit në financë.** Reformat rregullatore kanë përmirësuar ndjeshëm klimën e investimeve, bizneset perceptojnë si të favorshme procedurat e regjistrimit, licencimit dhe vendosjes së një lidhjeje me autoritetet tatimore, në kuadrin e një investimi të ri. Komplexiteti i kuadrit ligjor, transparenca në kuadrin ligjor dhe incentivat e investimeve për investitorët e rinj perceptohet i moderuar. Niveli më i ulët i qartësisë së informacionit u raportua në mesin e bizneseve në zonat bregdetare dhe në mesin e kompanive të vogla (të cilat për hir të këtij raporti janë ato me qarkullim me pak se 8 Mln lekë).
16. **Aksesi në financim konsiderohet pengesë për investimet e reja në sektor.** Perceptimi është në kundërshtim me disponueshmërinë e kredisë në bankat e nivelit të dytë. Prej disa kohësh bankat kanë shtrënguar kushtet për kreditim me qëllim zvogëlimin e riskut, megjithatë sistemi ka likuiditete në dispozicion. Arsyet kryesore të kufizimit të aksesit në burimet financiare janë pasiguria e pronësisë së tokës, mungesa e planeve të zbatueshme të biznesit dhe informaliteti në deklarimin e treguesve financiarë (fitimi dhe flukset e mjeteve monetare).
17. **Gjatë takimeve konsultative me aktorë të ndryshëm në sektorin e turizmit u theksua numri i ulët i transaksioneve me karta debiti/krediti në zonat turistike. Ky**

është perceptuar më tepër si problem nga këndvështrimi i turistëve, sesa i pronarëve të strukturave akomoduese/restoranteve/bareve, etj. Pronarët konfirmuan se ata ishin të pajisur me terminale të pikave të shitjes (POS) që lejojnë pagesat me kartë debiti/krediti dhe se i përdorin ato me kërkesë të konsumatorëve, ndërsa turistët kanë vërejtur mungesën e një lehtësie të tillë, duke bërë pagesa me para në dorë. Disa studime kanë konfirmuar një lidhje të drejtpërdrejtë midis nivelit të informalitetit dhe nivelit të ulët të transaksioneve nëpërmjet mjeteve elektronike siç janë Terminalet POS⁵, ose pagesat nëpërmjet telefonave celularë, sidomos në sektorët e tregtisë dhe shërbimeve. Meqenëse pagesat me para në dorë nuk lënë asnjë gjurmë elektronike, është relativisht e lehtë të shmanget raportimi i tyre. Për këtë arsye, pagesat me para në dorë mund të jenë shkak i ekonomisë së fshehur të aktiviteteve që operojnë në fushën e turizmit, pasi ato ofrojnë një stimul për të mos raportuar transaksionin dhe për t'iu shmangur pagesës së taksave, “duke ndihmuar” pronarët që “të kontrollojnë” xhiron e deklaruar për qëllime tatimore, si dhe TVSH-në që duhet paguar. Nga ana tjetër, nuk ka incentiva fiskale për klientët (turistët) gjatë përdorimit të pagesave me kartë, për të rritur disi nevojën për përdorimin e terminaleve POS. Përveç kësaj, shërbimet në fushën e turizmit (pra akomodimit) ende janë të organizuara në mënyrë spontane dhe nuk janë vendosur kufizime të rëndësishme për përdorimin e pagesave me para në dorë për të ndryshuar disi trendin. Duke iu referuar të dhënave zyrtare nga Banka e Shqipërisë⁶, numri i përgjithshëm i terminaleve POS në Shqipëri deri në vitin 2017 ishte vetëm 7.294, nga të cilat 6.269 ndodheshin në qarkun e Tiranës. Në tremujorin e parë të 2018, numri i përgjithshëm i terminaleve POS u rrit në 8.157, por mbetet ende një nga më ulët në rajon.

18. Mungesa e stafit të trajnuar për të mbështetur zhvillimin e shërbimeve turistike.

Gjatë konsultimeve bizneset theksuan vështirësinë për punësimin e një stafi të trajnuar mirë. Një përfaqësues biznesi nga Gjirokastra u shpreh se ... “Kemi turistë, por nuk gjejmë dot kamerierë”. Ndryshimet demografike dhe migracioni kanë ndikuar shumë në disa rajone, duke sjellë kufizime në disponueshmërinë e stafit të kualifikuar. Në disa rajone është identifikuar si shqetësim kryesor mungesa e shkollave profesionale, apo programeve të trajnimit në lidhje me cilësinë e burimeve njerëzore (si në Gjirokastrë). Bizneset në rajonin e Korçës u shprehën se bashkëpunimi midis sektorit dhe institucioneve arsimore, për shembull me universitetin apo shkollat e formimit profesional, është i ngurtë. Gjithashtu, si një pengesë në përmbushjen e nevojës për staf që flet anglisht ose për guida turistike është përmendur vështirësia për të tërhequr praktikantë nga jashtë vendit për të punuar gjatë sezonit në Shqipëri.

V. REKOMANDIMET

Rekomandimet janë hartuar në atë mënyrë që të trajtojnë informalitetin në forma të ndryshme, sipas formave të materializimit të tij. Sekretariati ka qenë shumë i kujdesshëm në hartimin e tyre në përputhje me kornizën ligjore dhe zhvillimin strategjik, duke i kontekstualizuar ato në veprime praktike dhe në gjendje që të zbatohen. Miratimi i këtyre rekomandimeve mbetet objekt për diskutim të mëtejshëm në Këshillin e Investimeve.

⁵ Reduktimi i ekonomisë së fshehtë përmes pagesave elektronike - Ernst & Young / MasterCard (2016)

⁶https://www.bankofalbania.org/Pagesat/Statistika_te_sistemeve_te_pagesave/

Rekomandim 1

Finalizimi dhe miratimi i Strategjisë për Turizmin. Përafrimi i objektivave ndërmjet Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit dhe Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë në lidhje me veprimet, masat konkrete dhe agjencitë përgjegjëse për të trajtuar informalitetin në këtë sektor. Çështja e identifikimit dhe regjistrimit të strukturave akomoduese dhe të shërbimeve të tjera në sektorin e turizmit duhet të adresohet. Përcaktimi i etapave të qarta të formalizimit, aksioneve dhe metodave që adresojnë problematikat, mund të bëjnë realist qëllimin e strategjisë.

Rekomandim 2

Ekziston qartazi nevoja për të forcuar qeverisjen e sektorit të turizmit në nivel vendor. Turizmi është sektor strategjik në nivel kombëtar, megjithatë ai mbetet një *shared economy* në dimension lokal, për këtë arsye, autoritetet vendore duhet të jenë më aktive në monitorimin e zhvillimit të sektorit dhe krijimin e dialogut me bizneset, në mënyrë që të përfshijnë zërin e tyre në politikëbërje.

Rekomandim 3

Modeli i biznesit dhe tiparet e informalitetit janë të larmishme sipas tipologjisë së destinacioneve turistike. Për këtë arsye, strategjitë e formalizimit mund të specifikohen dhe grupohen sipas tipologjive të mëposhtme:

- Grupi 1 - formalizimi/regjistrim + kontrole tatimore për rastet kur industria e ndërtimit në një masë të caktuar është shndërruar në industry turistike, duke dhënë me qira në mënyrë masive apartamente për turistët. Impakti nga humbjet e shkaktuara nga ky aktivitet i paformalizuar në buxhetin e shtetit është i konsiderueshëm (p.sh në qytetet kryesore si Vlora, Durrës, Shëngjin, Saranda etj.)
- Grupi 2 - regjistrimi i strukturave të vogla akomoduese (të cilat nuk ushtrojnë aktivitet të mirëfilltë ekonomik) vetëm për qëllime të turizmit dhe jo për qëllime fiskale. (p.sh. në destinacionet historike Gjirokastrë, Berat, Korçë). Sidoqoftë këto mikrobiznese duhet të mbeten objekt i inspektimeve nga autoritetet vendore dhe qendrore sa i përket përputhshmërisë së tyre me standardet higjeno-sanitare dhe objekt i asistencës për t'u shndërruar gradualisht në aktivitete ekonomike të mirëfillta.
- Grupi 3 - formalizimi i aktiviteteve të promovuara nëpërmjet platformave online si Airbnb në qytetet kryesore si Tirana, Durrës etj. nëpërmjet vetëdeklarimit të të ardhurave sikurse është bërë me dije nga DPT.

Axhenda kundër informalitetit duhet të trajtojë informalitetin në përputhje me format në të cilat ai manifestohet në destinacione të ndryshme dhe për modele të ndryshme biznesi (mikro, biznese të vogla dhe të mesme).

Ka të paktën 3 (tre) tipologji të informalitetit, që bazuar tek të dhënat dhe konsultimet e bëra përshkruhen si: (i) informaliteti si operatorë të paregjistruar; ii) informaliteti si evazion fiskal dhe iii) informaliteti si punonjës të padeklaruar. Masat kundër informalitetit duhet të jenë të ndryshme për çdo lloj aktiviteti informal dhe në përputhje me tipologjinë e biznesit në destinacionet turistike. Për këtë arsye rekomandimet janë përmbledhur si vijon:

A. Masat kundër informalitetit për operatorët ekonomikë që janë të paregjistruar

Rekomandim 4

Identifikimi i të gjitha strukturave akomoduese, siç përcaktohet në Ligjin nr. 93/2015, duke përfshirë edhe apartamentet/vilat dhe bujtinat, të cilat ushtrojnë aktivitet ekonomik në fushën e turizmit, nëpërmjet një fushate të koordinuar midis DPT-së, MTM-së, Njësive rajonale të MTM-së dhe Bashkive. Një zgjidhje që mund të merret në konsideratë është regjistrimi i bujtinave, që ofrojnë shërbime akomoduese në mënyrë rastësore dhe për një periudhë të kufizuar ditësh në destinacionet kulturore/historike, në baza vjetore, si struktura akomoduese me NUIS/ID, por jashtë regjimit të personit fizik për qëllime taksash dhe tatimesh në nivel qendror dhe vendor. Për këtë qëllim mund të bëhen disa ndryshime ligjore/ose një ligj i ri në mënyrë që t'u ofrohet siguri mikro-bizneseve të tilla, që procesi i regjistrimit bëhet për "qëllime të turizmit" dhe jo për qëllime fiskale.

Rekomandim 5

Klasifikimi i strukturave të akomodimit sipas dispozitave të Ligjit 93/2015 dhe modaliteteve të përcaktuara me Rregulloren "Për Kushtet, Kriteret, Tarifat, Afatet Dhe Procedurën Për Klasifikimin E Strukturave Akomoduese", të miratuara me anë të VKM-së Nr. 730, datë 20.20.2016 është domosdoshmëri për të përshtatur më tej masat - sidomos politikat fiskale - për trajtimin e informalitetit në sektor.

Rekomandim 6

Identifikimi dhe regjistrimi i strukturave akomoduese mund të finalizohet me një "etiketim" të thjeshtë të operatorëve formalë në sektorin e turizmit - ku thuhet se operatori njihet si operator i regjistruar. Ky etiketim është përdorur në vendet fqinje si Greqia/Kroacia si një masë kalimtare drejt formalizimit të plotë të sektorit. Ky është një hap paraprak deri sa të konsolidohet Regjistri Kombëtar i Sipërmarrjeve turistike.

Rekomandim 7

Struktura dhe institucione të ndryshme herë pas here japin informacione kontradiktore për nivelin e informalitetit. Në këtë aspekt, duke u bazuar në faktin se pa pasur një bazë të dhënash të saktë dhe të vërtetë për qëllime vlerësimi, nuk është e mundur të arrihet një rezultat optimal kundër informalitetit, prandaj është veçanërisht e rëndësishme të kemi një metodë të unifikuar për vlerësimin e nivelit të informalitetit në baza sektoriale. **Sekretariati rekomandon që të mblidhet informacion nga burime të ndryshme të të dhënave - INSTAT, organet tatimore, autoritetet vendore, platformat e prenotimit online etj. për të përditësuar dhe saktësuar bazën e informacionit. MFE dhe administrata tatimore mund të udhëheqin këtë proces të konsolidimit të të dhënave.**

B. Masat kundër informalitetit për informalitetin në formën e evazionit tatimor

Rekomandim 8

Ndryshime në Udhëzimin Nr. 24, të datës 02.09.2008, të MFE-së "Për procedurat tatimore" dhe VKM Nr. 96, datë 17.02.2010. Qëllimi i këtyre ndryshimeve duhet të jetë lehtësimi i të bërit biznes dhe gjetja e zgjidhjeve të reja, si p.sh. duke bërë të mundur lëshimin e një "kuponi përmbledhës" të lidhur me një "listë të hollësishme të porosive" për shërbimet që ofrohen në strukturat

akomoduese, duke e bërë më të lehtë procesin e formalizimit. Këto ndryshime do të përmirësojnë administratën tatimore në monitorimin e pajisjeve fiskale, çastin kur lëshohet kuponi etj. dhe do të kishim një model të përshtatur për bizneset që operojnë në fushën e turizmit.

Rekomandim 9

Inkurajimi i pagesave jo cash përmes përdorimit të terminaleve POS dhe pagesave elektronike do të ndikojnë nivelin e lartë të ekonomisë së fshehtë në aktivitetet e turizmit, ato do të rrisin pajtueshmërinë e biznesit me tatimet dhe do të kontribuojnë ndjeshëm në rritjen e transparencës dhe reputacionit të ofertës shqiptare në turizëm, sidomos për të huajt. Mënyrat e përballimit të kësaj sfide duhet të jenë objekt diskutimi të mëtejshëm me BSH, bankat e nivelit të dytë dhe MFE-në, me qëllim gjetjen e një zgjidhjeje të pranueshme dhe shmangien e kostove shtesë për bizneset, sidomos për mikro-bizneset. Praktika ndërkombëtare ofron disa masa që mund të ndiqen⁷. Përveç sa më sipër, zbatimi në praktikë i rregullave mbi kategorizimin dhe klasifikimin e strukturave akomoduese, sipas dispozitave të dekretit Nr. 730 datë 20.10.2016 të Këshillit të Ministrave, “Për miratimin e rregullores për kushtet, kriteret, tarifat, afatet dhe procedurën për klasifikimin e strukturave të akomodimit”, të cilat e bëjnë të detyrueshëm përdorimin e terminaleve POS në hotele/resorte me 4 dhe 5 yje, do të ndihmonin në formalizim.

Rekomandim 10

Informaliteti nga objektet akomoduese depërton në treg përmes zinxhirit të operatorëve turistikë, të cilët duhet të jenë subjekt i monitorimit dhe inspektimeve të përbashkëta nga DPT dhe Inspektorati i Turizmit, duke siguruar pajtueshmërinë me kërkesat rregullatore dhe fiskale. Shoqatat e biznesit që veprojnë në këtë segment mund të ndihmojnë për identifikimin e proçeseve që janë objekte të informalitetit.

Rekomandim 11

Për administratën tatimore, por edhe për inspektoratet që monitorojnë përputhshmërinë e tregut në formë të përherëshme duhet të zhvillohen programe kundër informalitetit. Kjo platformë duhet të zbatohet rregullisht, aksionet sezonale kanë patur një ndikim negativ tek aktiviteti i biznesit dhe perceptimi i turistëve. Bazuar në gjetjet e analizës dhe konsultimet me bizneset del se ndryshimin nuk e bën shpeshësia e inspektimeve tatimore, por profesionalizmi i procesit, qartësia e informacionit dhe bashkëpunimi, jo urdhrat për mënyrën sesi të bëhet formalizimi. Në këtë aspekt është e rëndësishme të pranojmë se bizneset kanë treguar një shkallë gatishmërie dhe vetëdijeje për t’u angazhuar në formalizimin e aktivitetit të tyre ekonomik. Kjo përfaqëson një forcë shtytjeje për axhendën kundër informalitetit dhe një faktor nga i cili mund të përfitohet. Modelet e informalitetit tregojnë se ai është rritur për shkak të informalitetit në “biznesin fqinj”. Praktikrat e mira, komunikimi dhe ndërgjegjësimi mund të jenë mënyrat për të kufizuar përhapjen e informalitetit.

⁷1) Detyrimi për të patur në funksion terminale POS për lloje të përzgjedhura biznesesh (p.sh. shërbimet e turizmit). Koreja e Jugut njihet për promovimin e transaksioneve elektronike duke zbatuar një gamë të gjerë të mjeteve të politikave. Në vitin 2001, pranimi i kartave ishte përcaktuar për të gjitha bizneset me TVSH në vend. Për më tepër, në vitin 2002 Koreja e Jugut vendosi gjoka për refuzimin e kartës. 2) Zbritja e TVSH-së për pagesat elektronike të pranuar nga tregtarët (shembulli i Uruguajt, ku zbritja e TVSH-së prej 2 pikë përqindje për pagesat elektronike të pranuar nga tregtarët është prezantuar kohët e fundit) 3) Incentiva për konsumatorët gjatë përdorimit të terminaleve POS (zbritja e TVSH-së); 4) Incentiva që konsumatorët të pajisen me karta debiti.

C. Masat kundër informalitetit për punësimin e padeklaruar

Rekomandim 12

Informaliteti në formën e punësimit të paregjistruar, tejkalon atë të moslëshimit të kuponit, sipas raportimeve nga bizneset në anketë. Mbështetja e bizneseve me kontribut social jashtë sezonit do të përmirësonte situatën e punësimit sezonal. Pagimi i kontributit shoqëror për punonjësit sezonalë jashtë periudhës së sezonit, përmes masave specifike “aktive” të tregut të punës, do të përmirësojë formalizimin e punësimit sezonal informal në sektorin e turizmit.

Rekomandim 13

Prezantimi i programeve për trajnimin e punonjësve gjatë periudhës jashtë sezonit (përpara të fillimit të sezonit turistik). Kjo do të përmirësojë rekrutimin dhe cilësinë e stafit, sipas kërkesave nga bizneset. Paketat për trajnim në sektorin e turizmit mund të jenë pjesë e një programi të veçantë në Skemën e Qeverisë për Punësim Aktiv.

Rekomandim 14

Kuadri ligjor për praktikantët dhe punonjësit sezonalë duhet të përshtatet me natyrën e kësaj skeme punësimi. Aktualisht, kërkesat për këtë skemë punësimi janë trajtuar në mënyrë të ngjashme me atë të punësuarit me kohë të plotë, duke “imponuar” kosto të panevojshme të punësimit të stafit për skemat e punësimit sezonal ose si praktikantë. Ekziston një diskutim në nivel kombëtar lidhur me përmirësimin e kushteve të angazhimit të praktikantëve për të përvetësuar njohuri gjatë ciklit të arsimit. Shoqatat e biznesit në fushën e turizmit duhet të angazhohen dhe të kontribuojnë në këtë diskutim.